

UDK: 342.52 (497.6) "1918/1921"
Izlaganje sa naučnih skupova

KAZNENOPРАВNA ZAŠTITA DRŽAVE NA TLU BOSNE I HERCEGOVINE OD STVARANJA KRALJEVSTVA SHS DO DONOŠENJA VIDOVDANSKOG USTAVA

Enes S. Omerović
Institut za istoriju u Sarajevu,
Bosna i Hercegovina

Apstrakt: U vrijeme državnopravnog provizorija organi vlasti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca nastojali su osigurati odgovarajuću kaznenopravnu zaštitu države u uvjetima nepostojanja ustava i jedinstvenog kaznenog zakonodavstva. U ovom radu se na osnovu zakonskih akata, neobjavljene i objavljene arhivske građe te dostupne literature analizira zakonodavna aktivnost organa vlasti i posljedice primjene tih pravnih akata na tlu Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, kaznenopravna zaštita, zakoni, politički delikti, verbalni delikti.

Abstract: In the time of the state and legal provisorium the authorities of government in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, tended to ensure a quality criminal and legal protection of the state under the conditions of absence of a constitution and a unified criminal legislation. This paper, on the basis of legal acts, published and unpublished archival sources and available literature, analyses the legal activities of the authorities and the consequences of application of these legal acts on the territory of Bosnia and Herzegovina.

Key words: Bosnia and Herzegovina, criminal and legal protection, law, political offences, verbal offences.

Kaznenopravna zaštita države, tj. zaštita njene vanjske i unutrašnje sigurnosti, ustavom utvrđenog društvenog poretka, te osnovnih prava i sloboda čovjeka predstavlja jednu od osnovnih potreba i obaveza svake države, te jedan od uvjeta njenog uspješnog funkcioniranja. I u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca neposredno nakon ujedinjenja osjetila se potreba za sistematskim rješavanjem pitanja kaznenopravne zaštite države. Potreba za zaštitom tek stvorene države proizlazila je iz njenog teškog vanjskopolitičkog položaja, ali i prilika u samom Kraljevstvu SHS. Na vanjskopolitičkom planu problemi su proizlazili iz nepriznavanja novostvorene države, neriješenog pitanja granica te teritorijalnih pretenzija pojedinih susjednih država. S druge strane, u samom Kraljevstvu SHS se od njegovog osnivanja javio otpor – nasilni i nenasilni – i nezadovoljstvo dijela stanovništva prema načinu ujedinjenja, novoj državi, državnim institucijama, nosiocima vlasti, državnom i društvenom uređenju, što se vremenom sve više pojačavalo.

Navedeni problemi zahtijevali su intenzivnu i sistematsku aktivnost na zaštiti države, ali je zbog specifičnih prilika u Kraljevstvu SHS u vrijeme državnopravnog provizorija, odnosno od ujedinjenja do donošenja Vidovdanskog ustava, problem kaznenopravne zaštite države često bio rješavan mjerama koje su više bile plod improvizacije nego ozbiljnog sistematskog pristupa problemu. Veliki broj mjera koji je poduzet imao je privremeni karakter i predstavljao je samo odgovor na određeni događaj ili problem na unutrašnjem ili vanjskom planu. I sam način njihovog donošenja također je na određeni način bio problematičan jer je u navedenom periodu izvršna vlast u punoj mjeri prisvojila nadležnosti zakonodavne vlasti te je vladala izdavanjem uredbi. Tako je u vrijeme državnopravnog provizorija izdato gotovo 800 uredbi, naredbi ili čak zakona koji su proglašavani ukazom regenta Aleksandra, a za to vrijeme zakonodavni rad Privremenog narodnog predstavništva bio je sveden na donošenje tek desetak zakona.

Ipak, potrebno je naglasiti da su nosioci vlasti od početka bili svjesni značaja kaznenopravne zaštite države i vrlo rano su poduzeti koraci koji su trebali osigurati autoritet institucija vlasti i osigurati kaznenopravnu zaštitu države. O tome svjedoči i broj donesenih pravnih akata koji su se posredno ili neposredno ticali kaznenopravne zaštite države, te činjenica da je većina najvažnijih mjera poduzeta neposredno poslije ujedinjenja. Tu se prije svega misli na aktivnosti oko organiziranja sigurnosne službe po jedinstvenom obrascu i aktivnosti na unificiranju kaznenog zakonodavstva na teritoriji cijelog Kraljevstva SHS. Sve aktivnosti koje su poduzimane s ciljem ostvarivanja kvalitetne kaznenopravne zaštite države imale su, naravno, odraza i na dešavanja u Bosni i Hercegovini. Postojeće bosanskohercegovačko zakonodavstvo je izvjesno vrijeme nakon ujedinjenja ostalo na snazi i samo je djelimično mijenjano i prilagođavano novim prilikama na terenu. Upravo će te djelimične promjene

i dopune postojećeg zakonodavstva stvoriti i određene specifičnosti u Bosni i Hercegovini u odnosu na druge dijelove Kraljevstva SHS.

U relativno kratkom vremenu doneseno je niz uredbi, naredbi i zakona koji su tretirali organizaciju sigurnosnih službi, posebno vojske i žandarmerije, jer su upravo ove formacije trebale osigurati novu državu od opasnosti izvan i unutar državnih granica. Organiziranju jedinstvene žandarmerije, koja je trebala garantirati unutrašnju sigurnost, pristupilo se neposredno po ujedinjenju, a krupan korak u tom poslu predstavljalo je donošenje *Uredbe o formaciji, opremi, nadležnostima, dužnostima i nastavi žandarmerije* 26. februara 1919. godine. Nužnost organiziranja jedinstvene žandarmerije, između ostalog, može potvrditi i podatak da se broj žandara u Kraljevstvu SHS sa prvobitno zamišljenih 10 000 popeo na 20 000, uz stalne zahtjeve sa terena za dalje povećanje njihovog broja.¹ Pitanju organiziranja vojske kao garanta vanjske sigurnosti zemlje također je posvećena dužna pažnja, te je formiranje zajedničke, jedinstvene vojske teklo uporedo sa formiranjem zajedničke države.² Ostale sigurnosne formacije u Bosni i Hercegovini (općinske i državna straža sigurnosti, Policijska direkcija u Sarajevu, finansijska straža) u prvim godinama nakon ujedinjenja nisu bile predmet većih organizacijskih promjena i uglavnom su nastavile funkcionirati po organizacijskom obrascu iz prethodnog perioda. Pitanje organizacije sigurnosne službe izuzetno je značajno i zahtijeva posebnu pažnju, ali u ova-ko koncipiranoj temi, sigurnosne službe su samo instrument za ostvarivanje kaznenopravne zaštite i nisu u prvom planu, te nema potrebe za daljim produbljivanjem te teme na ovome mjestu.

Spomenuti organi sigurnosti nisu mogli mnogo učiniti bez odgovarajuće zakonske podloge, a zakonsku je podlogu u Kraljevstvu SHS činilo šest različitih pravnih područja, što je stvaralo određene probleme ne samo neposredno nakon ujedinjenja nego i u kasnijem periodu. Jedno od šest pravnih područja predstavljala je i Bosna i Hercegovina, koja je u novu državu, između ostalog, unijela i postojeće zakonodavstvo, uključujući i Ustav iz 1910. godine. Dio spomenutih zakona, posebno određeni dijelovi kaznenog zakonodavstva koji se odnose na zaštitu države, njenih instituci-

¹ Smail Ćekić, *Revolucionarni rad KPJ u Vojsci Kraljevine Jugoslavije*. Sarajevo: Kult/B, 2003, 144-145; Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918-1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije, 2002, 93-94; Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*. Beograd: Narodna knjiga, 1988, 73-74.

² Opširnije o formiranju vojske u Kraljevstvu SHS vidjeti kod: M. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*; S. Ćekić, *Revolucionarni rad KPJ u Vojsci Kraljevine Jugoslavije*.

ja, nosilaca i predstavnika vlasti, društvenog uređenja i ustavnog poretka, jednostavno više nije odgovarao novostvorenim okolnostima na terenu, pa ga je bilo potrebno mijenjati, odnosno prilagođavati nastalim promjenama. Naravno, to nije bio nimalo lahak posao ako se uzmu u obzir svi oni problemi koji su Kraljevstvo SHS opterećivali kako na vanjskom tako i na unutrašnjem planu. Zbog tih specifičnih okolnosti u poslu sa unificiranjem zakonodavstava na prostoru cijelog Kraljevstva SHS u početku je bilo mnogo improvizacije koja je nekada dovodila i do poteškoća u funkcioniranju aparata zaduženog za sprovođenje zakona.

Rad na izmjenama i prilagođavanju postojećeg zakonodavstva u Bosni i Hercegovini počeo je i prije ujedinjenja i stvaranja Kraljevstva SHS. Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu i Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu neposredno nakon preuzimanja vlasti bili su prinuđeni da pristupe djelimičnoj izmjeni postojećih zakonskih normi i to kako bi napravili otklon od starog režima, te zadoobili povjerenje stanovništva. Zato su već prvih dana nakon preuzimanja vlasti usvojili niz zakona i naredaba kojima se nastojalo bar djelimično poništiti djelovanje restriktivnih zakona i mjera koje su austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini donijele uoči početka i tokom Prvog svjetskog rata, a kojima su ograničavane lične i političke slobode stanovništva Bosne i Hercegovine. Prvih dana novembra 1918. godine Glavni odbor Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu donio je zakone kojima su ukinute ekspatrijacija, zapčjenja i konfiskacije. U narednim danima Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu s ciljem ublažavanja i ukidanja represivnih mjera stavila je van snage sve ranije donesene naredbe o državno-redarstvenoj službi (propisi o poštanskoj cenzuri pisama, telegrama, časopisa, naredbe o bjeguncima itd.), osim onih koji su se ticali osiguravanja reda i mira, te lične i imovinske sigurnosti. Zatim su ukinuta ograničenja na štampu (cenzura i plaćanje kaucije), a na kraju je dopušteno i slobodno putovanje u granicama Bosne i Hercegovine, naravno, uz obavezu nošenja identifikacijskih dokumenata.³

Međutim, zbog pogoršanja vanjskopolitičkog položaja i unutrašnjopolitičkih prilika (povećan broj političkih, posebno verbalnih delikata, strah od širenja komunističkih ideja, štrajkovi, pasivna rezistencija itd.) tokom 1919. godine ove liberalne mjere novih organa vlasti nakon početne euforije, koja je nastala zbog propasti Austro-Ugarske monarhije i južnoslavenskog ujedinjenja, bile su zamijenjene mjerama koje su ponovo narušavale lične i političke slobode stanovnika Bosne i Hercegovine

³ Opširnije o mjerama Glavnog odbora Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu vidjeti u: Enes S. Omerović, *Elementi represije u radu Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za Bosnu i Hercegovinu i Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu*. Sarajevo, *Historijska traganja*, Institut za istoriju, 2009, br. 3, 197-199.

ne. Za teško stanje u zemlji mnogi su najodgovornijim smatrali novinare, te su neposredno nakon ukidanja cenzure u Narodnoj vladi za Bosnu i Hercegovinu i Ministarском savjetu u Beogradu počeli razmišljati o njenom ponovnom uvođenju, a i vojne vlasti su predlagale da se pisanje štampe usmjeri u željenom pravcu.⁴ Konkretni koraci poduzeti su 13. januara 1919. godine, kada je Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu donijela zaključak da se od Ministarstva unutrašnjih djela zatraži ovlaštenje za uvođenje preventivne cenzure *pošto se štampa razuzdala*.⁵ Nakon što je dobila zvanično odobrenje, Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu 22. januara 1919. godine donijela je *Naredbu o uvođenju preventivne cenzure*,⁶ a 31. januara ova Naredba djelimično je promijenjena ukidanjem spornog §5, kojim je bilo predviđeno da se cenzurisana mjesta moraju popuniti.⁷ Pored cenzure štampe ponovo je uvedena i cenzura pisama, telegrama i telefonskih razgovora.⁸

Nužnost promjene i prilagođavanja bosanskohercegovačkog kaznenog zakonodavstva bila je vidljiva iz gotovo svakog izvještaja koji su kotarski ili okružni organi u Bosni i Hercegovini upućivali Narodnoj, a kasnije Zemaljskoj vladi u Sarajevu ili Ministarstvu unutrašnjih djela u Beogradu. Od lokalnih i drugih razina vlasti sve su češće stizali zahtjevi za izmjene kaznenog zakonodavstva jer se nisu mogli nositi sa sve većim brojem delikata protiv države, najčešće verbalnih delikata uperenih protiv vladajućeg kralja, regenta, ali i drugih javnih ličnosti i institucija, te otvorenih poziva na promjenu državnog uređenja. Također, i težak vanjskopolitički položaj Kraljevstva SHS i stalna ratna opasnost na još uvijek neutvrđenim državnim granicama svjedočili su o potrebi izmjene kaznenih zakona. Postojeći *Kazneni zakon o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu* iz 1879. godine, a koji je do tada

⁴ Katica Tadić, Prilog pitanju cenzure u Bosni i Hercegovini 1919-1920. godine. Sarajevo, *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine*, Društvo arhivista, 1970/1971, br. 10/11, 398.

⁵ Arhiv Bosne i Hercegovine (dalje: ABiH), Sarajevo, Narodna vlada Narodnog vijeća SHS za Bosnu i Hercegovinu (dalje: NVSHS), kut. 5, Zapisnik sa sjednice Narodne vlade za BiH održane 13. januara 1919. godine.

⁶ Naredba je stupila na snagu dva dana kasnije, 24. januara 1919. godine, kada je objavljena u Zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu. Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1919, *Naredba o uvođenju preventivne cenzure u Bosni i Hercegovini*, str. 4; ABiH, NVSHS, sign. 150/1919. prez.

⁷ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1919, *Naredba kojom se preinačuje naredba o uvođenju preventivne cenzure u Bosni i Hercegovini*, str. 7.

⁸ ABiH, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu (dalje: ZVBiH), sign. 1203/1919. prez; ZVBiH, sign. 2803/1919. prez.

pretrpio svega nekoliko izmjena, štito je upravni, ustavni i teritorijalni integritet Austro-Ugarske moharhije i *Njegovo Carsko i kraljevsko Apostolsko Veličanstvo*, odnosno vladare iz habsburško-lotarinške dinastije, te se kao takvo jednostavno nije moglo primijeniti na novostvorene prilike u Bosni i Hercegovini.⁹ Tako je Državno odvjetništvo u Sarajevu tokom decembra 1918. godine odbacilo više prijava protiv lica koja su vrijeđala kralja Petra i vratila njihove slučajeve Policijskoj direkciji na dalji postupak, jer po postojećim zakonima nije bilo moguće sankcionirati vrijeđanje kralja Petra.¹⁰ Kako slučajeви verbalnog delikta ne bi ostali nekažnjeni, Narodna vlada za Bosnu i Hercegovinu 15. januara 1919. godine naredila je potčinjenim organima da sve osobe koje su klicale protiv Srbije ili vladajuće dinastije kazni policijski, tj. novčanom kaznom do 200 kruna ili zatvorom do 20 dana, što je policijski direktor smatrao smiješnim, pa čak i poticajnim za buduće izgrednike.¹¹

U Narodnoj vladi za Bosnu i Hercegovinu nisu sjedili skrštenih ruku, te su, u želji da riješe ovaj problem, izradili *Nacrt zakona* u kojem su predložene konkretne promjene onih dijelova kaznenih zakona koji su važili na teritoriji Kraljevstva SHS, a koji su se ticali političkih delikata. Prilikom njegovog pisanja kao osnova uzeti su francuski, švicarski, ugarski, ruski, srpski, crnogorski, austrijski, njemački i japanski kazneni (krivični) zakoni. U njemu su tretirana kaznena djela uperena protiv kralja, regenta, države, njenog teritorijalnog integriteta, državnih vlasti i zakona, a posebnu pažnju pri sastavljanju ovog Nacrta posvetili su najčešćim oblicima verbalnog delikta – uvredi kralja, prijestolonasljednika i drugih članova vladarske porodice, jer je to bio najčešći oblik političkog delikta u Bosni i Hercegovini. Predložene sankcije za počinjena djela protiv države nisu se mnogo razlikovale od sankcija u drugim krivičnim zakonima u Evropi, osim u dijelu koji se odnosio na uvredu kralja i članova

⁹ *Kazneni zakon o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu* (iz 1879. godine), Naklada Zemaljske vlade, Sarajevo, 1884; Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1907, *Zakon o promjeni odredaba §§ 23, 28. a i 29. kaznenog zakona o metanju u okove*, str. 248; Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1908, *Zakon o postupanju s onima koji su osugjeni zbog političkih zločina ili prestupaka*, str. 159; Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1908, *Izvršni propis za zakon o postupanju s onima, koji su osugjeni zbog političkih zločina ili prestupaka*, str. 160; Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1910, *Novela krivičnome zakonu*, str. 85; Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1917, *Naredba kojom se mijenja kazneni zakon o zločinstvima i prestupcima za Bosnu i Hercegovinu*, str. 235.

¹⁰ ABiH, NVSHS, sign. 14280/1918. prez.

¹¹ ABiH, ZVBiH, sign. 279/1919. prez. kao prilog aktu 11541/1920. prez.; ABiH, NVSHS, sign. 13960/1918. prez. kao prilog aktu 14280/1918. prez.

kraljevske porodice. Za te delikte predvidjeli su mnogo strožije sankcije, a taj postupak su pravdali riječima: *Postanak države je još u embrionalnom stadiju pa se zato vrhovni predstavnik državne vlasti sada mora jače zaštićivati.*¹²

Nacrt je sastavljen 13. januara 1919. godine, a zatim predložen ministru pravde i ministru unutrašnjih djela, koji su ga trebali podnijeti regentu Aleksandru na sankcioniranje. Iz Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu sugerirano je da se na prostoru Bosne i Hercegovine ove izmjene mogu sankcionirati korištenjem §49 Bosanskog ustava iz 1910. godine, po kojem je moguće u vanrednim slučajevima putem vladareve naredbe izdati odredbe sa zakonskom moći.¹³ Ovo je jedna od rijetkih prilika kada su predstavnici novih organa vlasti spomenuli Ustav iz 1910. godine, koji je formalno još uvijek bio na snazi, a kao što se vidi, spomenut je tek onda kada su se neke njegove odredbe mogle iskoristiti za stabilizaciju postojećeg stanja. Stvarni odnos Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu prema Ustavu iz 1910. godine vidimo iz slijedećih riječi: (...) *Nije nam taj bosanski Ustav za s(r)ce priras(t)ao ni radi načina njegova postanka ni radi njegova sadržaja, još manje nam je mio za to, što bi održanje te posebne ustavnosti žalilo državnu decentralizaciju(...).*¹⁴

Predloženi *Nacrt zakona* nije sankcioniran, a problem kažnjavanja političkih delikata djelomično je riješen 22. februara 1919. godine protezanjem zakonske snage glava IX i X *Kriminalnog (Kaznitelnog) Zakonika za Kraljevinu Srbiju* na cijelu teritoriju Kraljevstva SHS, a time i na teritorij Bosne i Hercegovine. Međutim, kako je *Ukaz* Ministarskog savjeta stupio na snagu tek 10. aprila 1919. godine, kada je objavljen u *Službenim novinama Kraljevstva SHS*, kazne za političke, najčešće verbalne delikte do tog datuma izricane su na osnovu Naredbe Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu od 15. januara 1919. godine i na temelju Policijskog statuta iz 1916. godine.¹⁵

¹² ABiH, NVSHS, sign. 69/1919. prez.

¹³ ABiH, NVSHS, sign. 69/1919. prez.

¹⁴ ABiH, NVSHS, sign. 69/1919. prez.

¹⁵ Lijep primjer postupka u slučajevima verbalnog delikta do stupanja na snagu odredbi IX i X glave *Kriminalnog (Kaznitelnog) Zakonika za Kraljevinu Srbiju* imamo u slučaju Augustina Mursala, sudskog dnevnika u Derventi. Navedeni je 7. marta 1919. godine osuđen pred Kotarskim sudom u Derventi na 14 dana zatvora i izgon iz Derventskog kotara, jer je 4. marta 1919. godine na zabavi podružnice *Napretka*, navodno, odbio učestvovati u igrokazu dok se ne skine slika kralja Petra sa pozornice. Iako se ovaj slučaj desio u martu 1919. godine, još uvijek su sudovi izricali, po njima, blage kazne na osnovu Naredbe Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu br. 279/1919. prez. i na temelju Policijskog statuta iz 1916. godine. ABiH, ZVBiH. sign. 11541/1920. prez.

Odredbe IX i X glave Srpskog kaznenog zakona predstavljale su *novelu*, odnosno samo izmjene i dopune već postojećeg *Kaznenog zakona o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu* iz 1879. godine. Paragrafi Srpskog kaznenog zakona mijenjali su određene paragrafe Bosanskohercegovačkog kaznenog zakona koji su se odnosili na političke delikte, odnosno zločine i prijestupe koji su bili upereni protiv vladara, njegove porodice, države, njenih institucija, državnih službenika, ustava, zakona itd. Tekst IX i X glave pri tome je pretrpio samo minimalne izmjene u odnosu na izvorni tekst, te su riječi *Srbini* zamijenjene sa *građanin*, a *srpski* i *Srbija* sa *Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca* i *Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca*.¹⁶

Paragrafima IX glave Srpskog kaznenog zakona, podnaslova *O zločinstvima i prestupljenjima protivu Otačestva, vladatelja i ustava*, bilo je predviđeno kažnjavanje građana Kraljevstva SHS u slučajevima navođenja strane države na rat protiv Kraljevstva SHS,¹⁷ stupanja u neprijateljsku vojsku,¹⁸ pomaganja neprijateljske vojske,¹⁹ prikupljanja i objavljivanja informacija koje se odnose na rat i vojnu odbranu države,²⁰

¹⁶ Zbornik zakona i naredaba za BiH, godina 1919, *Ukaz o proširenju zakonske snage glava IX. i X. "kriminalnog (kaznitelnog) zakonika za Kraljevinu Srbiju" na celo područje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, (dalje: *Ukaz o proširenju ...*), str. 61.

¹⁷ Navođenje strane države na rat protiv Kraljevstva SHS donosilo je kaznu od 10 do 20 godina robije, a u slučajevima da do rata i dođe kazna je bila 20 godina robije. *Ukaz o proširenju... §83.*

¹⁸ Stupanje u neprijateljsku vojsku tokom rata predviđalo je kaznu od 20 godina robije. Ukoliko se građanin Kraljevstva SHS zatekao u neprijateljskoj vojsci kada je poveljen rat protiv Kraljevstva SHS, te i nakon toga ostao u njejoj službi, kazna je bila robija od 3 do 10 godina, a ukoliko bi bilo olakšavajućih okolnosti robija je mijenjana za zatvor istog trajanja. *Ukaz o proširenju... §84.*

¹⁹ Kazna od 20 godina robije bila je predviđena za pomaganje neprijateljima tokom rata, odnosno za predaju neprijatelju utvrđenih ili odbrambenih tačaka, oficira i vojnika, ratnih lađa, kasa, skladišta oružja, municije i drugih ratnih potrepština, zatim dovođenje neprijatelju ljudstva i navođenje vojnika Kraljevstva SHS ili savezničkih vojnika na prelazak neprijateljskoj strani, odavanje neprijatelju ratnih operacija i planova utvrđenih mjesta, špijuniranje i pomaganje neprijateljskih špijuna i na kraju podizanje bune među vojnicima Kraljevstva SHS ili savezničkim vojnicima. *Ukaz o proširenju... §85.*

²⁰ Kazna od 10 godina robije bila je predviđena za neovlašteno prikupljanje informacija koje se odnose na rat i odbranu države (crteži, opisi i drugi izvještaji o vojnim utvrđenjima, planovi ratnih operacija, kretanje trupa itd.) u vrijeme mira, ratne opasnosti ili mobilizacije. Ukoliko je postojala namjera da se te informacije u vrijeme mira dostave drugoj državi, bila je predviđena kazna od 20 godina robije, a tokom rata kazna je bila smrt. *Ukaz o proširenju... §§85a, 85b, 85 v.*

odavanja državnih i vojnih tajni.²¹ Također, bilo je predviđeno sankcioniranje ubistva, zatvaranja i predaje neprijatelju kralja, prijestolonasljednika ili drugih članova vladarske porodice, te činjenje kralja i prijestolonasljednika nesposobnim za obavljanje vlasti,²² nasilna promjena Ustava ili reda naslijeđa, te otcjepljenje dijela države.²³ Kažnjavan je i svaki akt nasilja protiv kralja i drugih članova njegove porodice,²⁴ a u Bosni i Hercegovini najviše su korišteni paragrafi koji su sankcionirali vrijeđanje kralja i drugih članova vladarske porodice.²⁵ Još jedan paragraf je štitio Ustav predviđajući sankcije za sve koji verbalno napadaju ili izlažu podsmijehu ustavna pra-

²¹ Za odavanje neprijateljima državnih tajni, te informacija koje se odnose na rat i odbranu države, zatim za uništavanje, prepravljavanje ili prikrivanje dokumenata o odnosima Kraljevstva SHS sa drugim državama, i za obavljanje državnih poslova na štetu Kraljevstva SHS bila je predviđena kazna robije od 5 do 20 godina, a ukoliko je to učinjeno iz nehata, zatvorom u istom trajanju. *Ukaz o proširenju...* §86.

²² Ubistvo, zatvaranje ili predaja neprijatelju kralja, prijestolonasljednika ili drugih članova kraljevske porodice predviđalo je smrtnu kaznu, a planiranje navedenog kaznu robije od 5 do 20 godina, odnosno zatvora 3 do 5 godina ukoliko bude olakšavajućih okolnosti. *Ukaz o proširenju...* §§87, 87b, 88. Čak je i javno propagiranje izdajničkih djela uperenih protiv kralja, kraljevog doma, Ustava, zakonitog reda nasljedstva predviđalo kaznu do 5 godina robije. *Ukaz o proširenju...* §90.

²³ Za nasilnu promjenu reda nasljedstva ili Ustava, te otcjepljenje i pripajanje teritorija Kraljevstva SHS drugoj državi bila je predviđena kazna robije od 15 do 20 godina. *Ukaz o proširenju...* §§87a, 87b, 88 i 89.

²⁴ Nasilje nad kraljem kažnjavano je smrću, a u slučaju olakšavajućih okolnosti robijom do 20 godina. Nasilje nad kraljicom, prijestolonasljednikom, kraljevim roditeljima i drugim članovima kraljeve porodice kažnjavano je sa 3 do 10 godina robije, a u slučaju olakšavajućih okolnosti zatvorom od 1 do 5 godina. *Ukaz o proširenju...* §91a.

²⁵ Za vrijeđanje kralja bila je predviđena kazna od 3 do 10 godina zatvora, a za vrijeđanje kraljice, prijestolonasljednika, kraljevih roditelja, te kraljevih predaka i potomaka u pravoj liniji od 1 do 5 godina zatvora. Treba naglasiti da su prvobitno kazne za navedene uvrede bile manje – za uvredu kralja 1 do 5 godina, za uvredu kraljice, prijestolonasljednika, kraljevih roditelja, predaka i potomaka u pravoj liniji od jednog mjeseca do 2 godine zatvora, ali su 1899. godine ove kazne povećane na navedeni nivo. Također, bitna je i činjenica su se sudska isključenja i suđenja po ovom paragrafu mogla provoditi samo po odobrenju ministra unutrašnjih djela, te da se nisu mogle izricati kazne ispod navedenog minimuma. *Ukaz o proširenju...* §91b.

va kralja, zakoniti red nasljeđivanja, postojeće državno uređenje, te porodicu, brak ili svojinu.²⁶

Paragrafi X glave Srpskog kaznenog zakona, podnaslova *O zločinstvima i prestupljenjima protivu zakona, vlasti i javnog poretka*, sadržavali su sankcije za pozivanje na nepokornost prema zakonima, uredbama i naredbama vlasti,²⁷ napad na činovnike i sprečavanje u vršenju službenih dužnosti,²⁸ neposlušnost pri izvođenju javnih radova,²⁹ nagovaranje građana i vojnika na neodazivanje u vojnu službu, nepokornost i dezertiranje,³⁰ oslobađanje zatvorenika i pomaganje bjeguncima,³¹ organi-

²⁶ Kazna od 3 do 10 godina zatvora bila je predviđena za izlaganje podsmijehu ili prezrenju ustavnih prava kralja, zakonitog reda nasljeđivanja i postojećeg državnog uređenja, a isti prijestup uperen protiv porodice, braka ili svojine sa zatvorom od 3 mjeseca do 5 godina. *Ukaz o proširenju...* §91v.

²⁷ Za javno pozivanje na nepokornost prema zakonima, uredbama i naredbama, te za javno pravdanje i hvaljenje prijestupa i zločina bila je predviđena kazna do 3 000 dinara ili kazna zatvora od 1 do 5 godina. *Ukaz o proširenju...* §92.

²⁸ Sprečavanje činovnika i njihovih pomagača u vršenju službene dužnosti predviđalo je kaznu zatvora od 2 mjeseca do 2 godine, a prisiljavanje činovnika na obavljanje ili neobavljanje nekog zvaničnog posla kažnjavano je zatvorom od 3 mjeseca do 4 godine. Kazne za navedene prekršaje bile su strožije ukoliko bi se nekoliko ljudi udružilo radi njihovog činjenja, te je kazna iznosila do 5 godina zatvora, odnosno do 5 godina robije za one koji bi počinili zlostavljanje. Međutim, ukoliko bi se organizirana grupa smirila prije počinjenog prekršaja, kažnjavan je samo kolovođa zatvorom do 2 godine. *Ukaz o proširenju...* §§93, 94, 95.

²⁹ Neposlušnost pri izvođenju javnih radova, koja se manifestovala kroz napuštanje posla, odbijanje posla, nepoštivanje instrukcija vlasti vezanih za posao, kažnjavana je zatvorom od 1 do 3 mjeseca, a kolovođe zatvorom od 3 do 6 mjeseci. *Ukaz o proširenju...* §96.

³⁰ Nagovaranje građana i vojnika da se ne odazovu na vojni poziv, te da otkazu poslušnost zapovjednicima predviđalo je kaznu zatvora do jedne godine, a nagovaranje na dezertiranje i pomaganje pri dezertiranju, vrbovanje za stranu vojnu službu donosilo je kaznu zatvora od 3 mjeseca do tri godine. *Ukaz o proširenju...* §97.

³¹ Za namjerno oslobađanje zatvorenika i pomaganje odbjeglih zatvorenicima bila je predviđena kazna od jednog mjeseca do 2 godine zatvora, a ukoliko zatvorenika otme i oslobodi silom, kazna je bila robija do 5 godina. Zatvorom od jednog mjeseca do 3 godina kažnjavano je i službeno lice koje pusti zatvorenika ili mu pomogne da pobjegne, a ukoliko zatvorenik pobjegne zbog nepažnje stražara, stražar je kažnjavan zatvorom do 6 mjeseci. Predviđeno je i kažnjavanje odbjeglih zatvorenika koji bi se u grupi suprotstavili straži ili pobjegli ispod njihovog nadzora sa tri godine zatvora, a ukoliko bi pri bijegu počinili i nasilje, kaznom robije do 4 godine. Kazne za ove prekršaje u slučajevima kada ih počini pojedinac bile su 2 godine zatvora, odnosno 3 godine robije. *Ukaz o proširenju...* §§98, 99, 100.

ziranje naoružanih grupa,³² organiziranje i članstvo u tajnim društvima,³³ javno potvrđivanje izmišljenih i iskrivljenih vijesti, ismijavanje državnih uredbi i podsticanje mržnje,³⁴ vrijeđanje institucija, političkih tijela, činovnika, državnih zvaničnika, sudija i porotnika,³⁵ izdavanje za činovnike,³⁶ uništavanje državnih akata, dokumenata i pečata,³⁷ nezakonito postupanje činovnika³⁸ i lažno svjedočenje.³⁹

Pravno stanje nastalo proširivanjem IX i X glave Srpskog kaznenog zakona na ostale dijelove Kraljevstva SHS riješilo je dio problema uvodeći u praksu odredbe po kojima su se mogli sankcionirati politički delikti, odnosno delikti protiv države. Međutim, uvođenje jedinstvene forme za kažnjavanje političkih delikata dovelo je do problema u funkcioniranju državnog aparata koji je trebao sankcionirati slučajeve političkih delikata. Novine u kaznenom postupku bile su uzrok brojnih nespora-

³² Organiziranje i naoružavanje grupa bez dozvole vlasti kažnjavano je kaznom zatvora do 2 godine, a učestvovanje u takvim grupama zatvorom do jedne godine. *Ukaz o proširenju...* §101.

³³ Za članstvo u tajnom društvu koje bi poduzimalo nelegalne radnje ometanja i obesnaživanja zakona bila je predviđena kazna zatvora do 2 godine, a organizatori ovakvog društva bili bi kažnjavani zatvorom od 6 mjeseci do tri godine. *Ukaz o proširenju...* §102.

³⁴ Novčana kazna od 200 do 3 000 dinara ili kazna zatvora od 3 mjeseca do tri godine bila je predviđena za javno potvrđivanje izmišljenih i iskrivljenih vijesti, ismijavanje državnih uredbi i naredbi ili pojedinih činovnika, te za podsticanje mržnje (...*ko javno jednu klasu žitelstva protivu druge na mrznost i prezrenje draži,...*). *Ukaz o proširenju...* §103.

³⁵ Vrijeđanje institucija, političkih tijela, činovnika, državnih zvaničnika, sudija i porotnika, poslanika, biračkih odbora itd. kažnjavano je kaznom zatvora od jednog mjeseca do 2 godine, a ukoliko je uvreda sadržavala i klevetu, zatvorom do 3 godine. *Ukaz o proširenju...* §104.

³⁶ Izdavanje za činovnika i neovlašteno poduzimanje poslova koje obavljaju činovnici kažnjavano je zatvorom od 15 dana do jedne godine, a neovlašteno nošenje činovničke uniforme i drugih činovničkih oznaka, te korištenje tuđih titula i lažnih imena novčanom kaznom do 50 talira ili zatvorom do 3 mjeseca. *Ukaz o proširenju...* §§104a, 104b.

³⁷ Uništavanje državnih akata predviđalo je kaznu zatvora od jednog do 18 mjeseci, a ukoliko bi to bilo počinjeno iz koristoljublja, i na gubitak građanske časti. Uništavanje ili oštećenje zvaničnog pečata predviđalo je kaznu zatvora do 6 mjeseci. *Ukaz o proširenju...* §§104v, 104g.

³⁸ Ukoliko bi nezakonito postupanje činovnika navelo nekoga da učini neko od naprijed navedenih kaznenih djela, to se krivcu uzimalo kao olakšavajuća okolnost, a sud ga je mogao čak i potpuno osloboditi. *Ukaz o proširenju...* §104d.

³⁹ Za davanje lažnog iskaza u svojstvu svjedoka, vještaka ili porotnika bila je predviđena kazna zatvora od osam dana do 2 mjeseca. *Ukaz o proširenju...* §104e.

zuma, posebno tokom 1919. godine, a greške su činili svi koji su bili uključeni u proces sankcioniranja slučajeva političkih delikata. Greške su se u početku najčešće odnosile na obavezu traženja odobrenja od ministra unutrašnjih djela za vođenje kaznenog postupka u slučajevima verbalnih delikata uperenih protiv kralja, kraljice, prijestolonasljednika, kraljevih roditelja i predaka i potomaka kralja u pravoj liniji. Kako takve odredbe nije bilo u *Kaznenom postupniku za Bosnu i Hercegovinu* iz 1891. godine, koji je još uvijek važio u Bosni i Hercegovini, kotarski predstojnici su spise o počinjenom verbalnom deliktu prosljeđivali državnom odvjetniku⁴⁰ ili su osumnjičene puštali na slobodu prije dobijanja odobrenja od ministra unutrašnjih djela,⁴¹ te je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu bila prinuđena da podređenim organima upućuje instrukcije sa pojašnjenjima pojedinih dijelova Srpskog kaznenog zakona.⁴²

⁴⁰ U slučaju Halida Ferhatovića iz Čajniča, koji je 11. jula 1919. godine u jednoj gostionici navodno uvrijedio kralja Petra, kotarski predstojnik je, uvjeren u njegovu krivicu, odmah predložio osumnjičenog na kazneni progon smatrajući da dozvolu za progon od ministra unutrašnjih djela treba da isposluje sudac istražitelj, odnosno državni odvjetnik. Tek kada je Državno odvjetništvo vratilo prijavu tamošnjem kotarskom sudu, a sud kotarskom uredu, kotarski predstojnik je telegrafski zatražio dozvolu od ministra unutrašnjih djela, a osumnjičeni je zadržan u pritvoru do eventualnog dolaska dozvole. ABiH, ZVBiH, sign. 7881/1919. prez.

⁴¹ Kotarski predstojnik u Stocu nije zadržao u policijskom pritvoru Nikolu Brkića, osumnjičenog da je uvrijedio kralja Petra i regenta Aleksandra, jer su svjedoci negirali da je to navedeni učinio. Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je nekoliko dana kasnije upozorila kotarskog predstojnika da se ubuduće strogo pridržava naređenja Zemaljske vlade br. 5378/1919. prez. u kome se, između ostalog, propisuje i obavezno zadržavanje osumnjičenih u policijskom pritvoru do dolaska odgovora od ministra unutrašnjih djela. ABiH, ZVBiH, sign. 2103/1920. prez.

⁴² Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu 14. juna 1919. godine dostavila je svim okružnim načelnicima, kotarskim uredima i ispostavama, te Policijskoj direkciji u Sarajevu uputstvo slijedeće sadržine:

Po čl. 91. b.) kriminalnog (kaznitelnog) zakonika za kraljevinu Srbiju – zakonska snaga glava IX i X tog zakonika proširena je ukazom Ministarskog Savjeta Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca na cijelo područje ovoga Kraljevstva (vidi Zbornik zakona i naredaba od 19. aprila 1919. br. 34) – mogu se uvrede vladajućeg Kralja, Kraljice, Prestolonasljednika, roditelja Kraljevih, predaka i potomaka vladajućeg kralja u pravoj liniji, namesnika kraljevskog dostojanstva samo “po odobrenju ili na zapovest Ministra Unutrašnjih Dela u sudsko isleđenje i suđenje preuzimati.”

Po brzojavnom naređenju gospodina Ministra unutrašnjih djela od 9. juna 1919. Pov. br. 4090 nalaže se ovima političkim vlastima da u svakom kon-

Najviše nesporazuma i problema bilo je uzrokovano činjenicom da opći dio Srpskog kaznenog zakona nije bio proširen na teritorij Bosne i Hercegovine, te su prilikom primjene odredbi IX i X glave spomenutog zakona nastajale velike poteškoće jer se sistem tog zakona dosta razlikovao od postojećeg *Kaznenog zakona o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu* iz 1879. godine. Različita pravna terminologija, nazivi, vrste i visine kazni stvarali su probleme, te je bilo potrebno i dodatno tumačenje pojedinih pravnih termina i njihovo usklađivanje. Da bi se riješili problemi nastali ovom pravnom improvizacijom Vrhovni sud za Bosnu i Hercegovinu je na svojoj plenarnoj sjednici 13. jula 1919. godine usvojio jedno rješenje koje je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu uputila svim sudovima, državnim odvjetništvima i državnom nadodvjetništvu. U spomenutom rješenju detaljno je obrazloženo koje su paragrafe *Kaznenog zakona o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu*, te drugih zakona zamijenili paragrafi Srpskog kaznenog zakona, a pri tome čak ni Vrhovni sud nije bio siguran da li su određeni paragrafi Bosanskohercegovačkog kaznenog zakona ukinuti, te su određena pitanja ostala otvorena. Dio problema se odnosio na visine kazni jer su u pojedinim paragrafima IX i X glave Srpskog kaznenog zakona bile određene samo najniže, odnosno najviše kazne. Kao način prevazilaženja tog nedostatka Vrhovni sud je preporučio da se gornja granica kazni određuje prema Srpskom, a donja granica prema Bosanskohercegovačkom kaznenom zakonu. Ovakva odluka išla je u korist osuđenika, jer je Srpski kazneni zakon imao blaže gornje granice visine kazni, a Bosanskohercegovački kazneni zakon blaže donje granice.⁴³ Ovdje su spomenuti i različiti nazivi i vrste kazni, te je pre-

kretnom slučaju uvrede vladajućeg Kralja ili članova Vladarskog Doma povedu isleđenje i istinu da utvrde, te da zatraže izravno brzojavno privolu gospodina ministra unutrašnjih dela radi kaznenog progona, da okrivljenike pridrže u policijskom pritvoru a tek nakon dobivene privole g. ministra da predadu okrivljenika sa spisom i privolom kotarskom sudu odnosno državnom odvjetništvu.

O svakom ovakom slučaju treba posebno ovamo izvijestiti.

Predsjednik Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu: Atanasije ŠOLA.

Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu je o ovome obavijestila i sve kotarske i okružne sudove 25. juna 1919. godine. ABiH, ZVBiH, sign. 5378/1919. prez.

⁴³ U IX IX glavi Srpskog kaznenog zakona maksimalna kazna bila je 20 godina robije, dok je u bosanskohercegovačkom za iste delikte postojala i kazna doživotne tamnice. Kada je riječ o donjim granicama kazni, u bosanskohercegovačkom zakonu mogle su biti izrečene i kazne zatvora u trajanju od 24 sata, dok je u spomenutim dijelovima Srpskog kaznenog zakona najmanja kazna 15 dana zatvora. ABiH, Okružni sud u Sarajevu (dalje: OSS), nesređena građa,

poručeno da se sudovi u Bosni i Hercegovini prilikom izricanja kazni moraju služiti terminima koji su postojali u Srpskom kaznenom zakonu, ali se izvršavanje kazni moralo činiti po bosanskohercegovačkim zakonima. Tako je kazna *robije* izvršavana kao *teška tamnica* ili *tamnica*, a kazna *zatvora* kao *zatvori* ili *strogi zatvor*. Pored navedenog, spomenuto rješenje tretiralo je i pitanje pokušaja kod delikata, te je određeno da se pokušaj kod prijestupa iz IX i X glave Srpskog kaznenog zakona može kažnjavati samo kada je to izričito navedeno. Dodatno je pojašnjen i §104 Srpskog kaznenog zakona jer se nije slagao sa kaznenim postupkom koji je važio u Bosni i Hercegovini, te je naglašeno da za pokretanje postupka u slučajevima uvrede i klevete protiv činovnika nije potrebno odobrenje uvrijeđenog lica.⁴⁴

I pored toga što je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu svim potčinjenim organima dostavila tekst IX i X glave *Kriminalnog (Kaznitelnog) Zakonika za Kraljevinu Srbiju* i spomenuto Plenarno rješenje Vrhovnog suda za Bosnu i Hercegovinu od 13. jula 1919. godine, i dalje se dešavalo da ovi akti budu pogrešno interpretirani, čime je rješavanje predmeta bespotrebno otežavano, a rad sudova usporavan. Najviše pogrešnih interpretacija bilo je vezano za kažnjavanje izuzetno brojnih verbalnih delikata. Naime, dešavalo se da su okružni sudovi tokom 1919. godine, a povremeno i kasnije, pogrešno tumačili pojedine odredbe Srpskog kaznenog zakona, te za uvredu kralja izricali kazne koje su bile ispod zakonskog minimuma služeći se pojedinim paragrafima *Kaznenog zakona o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu*, koje su dozvoljavale izricanje blažih kazni ako su olakšavajuće okolnosti bile brojnije od otežavajućih. Također, manje kazne su nekad izricane i zbog pogrešnog tumačenja §91b Srpskog kaznenog zakona. Već je spomenuto da je prvobitno za uvredu kralja bila predviđena kazna od 1 do 5 godina zatvora, a za uvredu kraljice, kraljevih roditelja, prijestolonasljednika i predaka ili potomaka kralja u pravoj liniji bile su predviđene kazne od 1 mjeseca do 2 godine. Te odredbe su promijenjene 1899. godine i kazne za uvredu kralja povećane su na 3 do 10 godina, a za ostale navedene od 1 do 5 godina. Premda je jasno da je *novela* iz 1899. godine poništila važenje manjih kazni, u pojedinim okružnim sudovima kao da to nisu mogli shvatiti. I na jedan i na drugi način okružni sudovi su kršili jednu od odredbi *Kriminalnog (Kaznitelnog) Zakonika za Kraljevinu Srbiju*, odnosno završni stavak §91b, koji kaže: *Kazne ove ni u kom slučaju ne mogu se spustiti ispod najmanje mere*. Vrhovni sud u Sarajevu zbog ovoga je bio prinuđen poništiti više presuda okružnih sudova

1/1919, Zemaljska vlada za BiH – svim sudovima, državnom nadodvjetništvu i državnim odvjetništvima, broj 119.149/III-2, 22. juli 1919. godine.

⁴⁴ ABiH, OSS, nesređena građa, 1/1919, Zemaljska vlada za BiH – svim sudovima, državnom nadodvjetništvu i državnim odvjetništvima, broj 119.149/III-2, 22. juli 1919. godine.

i vratiti ih nadležnim okružnim sudovima uz obaveznu uputu u kojoj je naglašavano da se paragrafi o izricanju manjih kazni zbog prevladavanja olakšavajućih okolnosti iz Bosanskohercegovačkog kaznenog zakona ne mogu primijeniti na uvrede kralja, kraljice, kraljevih roditelja, prijestolonasljednika i predaka ili potomaka kralja u prvoj liniji, te da se kazne u slučajevima uvrede spomenutih ne mogu izricati ispod zakonskog minimuma od 1, odnosno od 3 godine zatvora. U arhivskim dokumentima postoji mnogo slučajeva koji govore o ovom problemu. Tako je Okružni sud u Sarajevu 3. novembra 1919. godine osudio Mariju Kostelnik na 6 mjeseci zatvora jer je 14. juna 1919. godine u pijanom stanju pred više svjedoka psovka i gestama vrijeđala kralja Petra. Na ovu presudu Državno odvjetništvo u Sarajevu uložilo je žalbu Vrhovnom sudu za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu. Vrhovni sud je 26. marta 1920. godine utvrdio da je Okružni sud prilikom odmjeravanja kazne prekoračio granice ublažavanja, te je preporučio izricanje kazne kako je to predviđeno zakonom.⁴⁵ Krojač Muhamed Šišić osuđen je pred Okružnim sudom u Mostaru na 2 godine zatvora zbog psovanja kralja Petra. Nakon žalbe Državnog odvjetništva u Mostaru Vrhovni sud je kaznu povećao na tri godine zatvora.⁴⁶ Praksa izricanja kazni manjih od propisanih vremenom postaje rjeđa, ali su okružni sudovi u slučajevima verbalnih delikata vrlo rijetko izricali zatvorske kazne duže od zakonskog minimuma.

Ovim se ne završavaju problemi proizišli iz navedene pravne improvizacije. U sudskoj praksi zabilježeno je i nekoliko apsurdnih slučajeva u kojima je suđeno građanima za djela koja nisu mogli počinuti. Naime, previše revnosni državni službenici – kotarski i okružni predstojnici, državni tužioci i drugi - vjerovatno dijelom u želji da pokažu vlastitu lojalnost, a dijelom i zbog neznanja, pronalazili su neprijatelje države i ondje gdje ih nije bilo. U nekoliko navrata desilo se da su pojedinci bili optuženi kako su željeli promijeniti Ustav i njime utvrđeni društveni poredak. U slučaju Ilije Vincetića, seljaka iz Donje Mahale, koji je 25. oktobra 1920. godine u jednoj kafani u Bosanskom Šamcu u razgovoru sa nekoliko seljaka rekao: *Vidite, pazite na gospodu i trgovce, jer će na 28. novembra biti republika, vidit ćete šta će biti od gospode i trgovaca, na njih će se dignuti i kuka i motika*. Državni odvjetnik u Tuzli smatrao je kako je okrivljeni ovim riječima pozivao na nasilnu promjenu Ustava, te je pred nadležnim sudom podnio optužnicu. Međutim, nakon provedene glavne rasprave Okružni sud u Tuzli optuženog je oslobodio sa obrazloženjem: *...da je optuženi gornjim riječima samo prorokovao neko buduće stanje te reproducirao samo svjetsko govorenje što od raznih korteša čuo, a da u tom nema nikakove zle namje-*

⁴⁵ ABiH, OSS, II, nesređena građa, sign. 492/1919.

⁴⁶ ABiH, OSS, II, nesređena građa, sign. 515/1919.

re, a osim toga da onda još nije bio stvoren ustav pa da ga nije mogao ni promjeniti. (podvukao E. O.)⁴⁷

Sličnu situaciju imamo i u slučaju Franje Šmitmatora i Nikole Kolara. Prema optužnici Državnog odvjetništva u Banjoj Luci, navedeni su u oktobru 1919. godine rasturali letak pod naslovom *Hrvatski narode*, kojim se, po mišljenju Odvjetništva, pozivalo na nasilnu promjenu Ustava i sprečavanje vladara da vrši ustavna prava, zatim zagovaralo otcjepljenje dijela Kraljevstva SHS, vrijeđali kralj i njegovi preci i potomci u pravoj liniji, javno pozivalo na nepokornost prema zakonima, te poziva vojnike i građane da se ne odazivaju pozivu u vojsku. Međutim, ni ovako ozbiljna i opširna optužnica nije dovela do osude Šmitmatora i Kolara. Okružni sud u Banjoj Luci navedene je oslobodio optužbi s obrazloženjem kako nije dokazano da su počinili delikte koji im se stavljaju na teret. Iako u ovom slučaju sud nije upozorio na nemogućnost kažnjavanja nasilne promjene Ustava, važno je istaknuti kako slučaj Ilije Vincetića nije bio usamljen, te kako su državni odvjetnici i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine pravili greške i time otežavali i usporavali rad sudova.⁴⁸

Navedeni problemi koji su nastali zbog proširivanja dijelova srpskog kaznenog zakonodavstva na cijelu teritoriju Kraljevine SHS vremenom postaju sve rjeđi, a novi momenat u nastojanju da se kazneno zakonodavstvo unificira u cijelom Kraljevstvu SHS desio se 1921. godine, kada su na sve dijelove Kraljevstva SHS proširene i odredbe *Uvodnih pravila* i *Časti prve*, odnosno opći dio Srpskog kaznenog zakona. Ukaz o ovome proglašen je u *Službenim novinama* 4. aprila 1921. godine, a zatim objavljen i u *Zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*.⁴⁹

Proširivanje dijelova Srpskog kaznenog zakona na ostatak Kraljevstva SHS bilo je krupan i neophodan korak poduzet s ciljem zaštite države, ali to nije bio i jedini način kojim su organi vlasti vodili borbu za zaštitu države. I prije, ali i poslije toga organi vlasti izdavali su određene zakone, uredbe ili naredbe koje su trebale osigurati zaštitu države i borbu protiv njenih stvarnih ili izmišljenih protivnika. Zajednička osobina tih pravnih akata jeste da su oni uglavnom bili privremenog karaktera, te da su predstavljali odgovor na određena dešavanja na terenu.

Primjer takvog djelovanja imamo kod štrajka i pasivne rezistencije radnika u Bosni i Hercegovini, koji su bili uzrokovani zabranom održavanja proslave 1. maja

⁴⁷ ABiH, OSS, II, nesređena građa, sign. 331/1920.

⁴⁸ ABiH, OSS, II, nesređena građa, sign. 185/1920; ABiH, Vrhovni sud u Sarajevu (dalje: VRS), IV, sign. 416/1920.

⁴⁹ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1921, *Ukaz o proširenju zakonske snage "Uvodnih Pravila" i "Časti Prve" kriminalnog (kaznenog) zakonika za Kraljevinu Srbiju na cijelo područje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 63.

1919. godine. Jedna od poduzetih mjera bila je Naredba Vrhovne komande od 28. aprila 1919. godine, kojom su građanska lica stavljena pod jurisdikciju vojnih sudova (...) za zločinstva protiv otačastva, vladaoca, ustava, zakona, vlasti, javnog poretka, ubojstva razbojništva, hajdukovanja, nasilnog iznuđivanja i za opšte opasna zločinstva, nadalje za dela krađe državne imovine i na saobraćajnim sredstvima (...). Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu ovu Naredbu ubrzo je objavila u *Zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*, te je prosljedila potčinjenim organima.⁵⁰ Međutim, i ona je dovela do nesporazuma i problema u funkcioniranju državnog aparata. Pojedini kotarski uredi i sudovi, te državna odvjetništva Komandi Bosanske divizijske oblasti počeli su dostavljati i predmete protiv građanskih lica koja su počinila prijestupe, iako se gornja naredba Vrhovne komande odnosila samo na zločine. Do nesporazuma je, po mišljenju komandanta Bosanske divizijske oblasti pukovnika Čed. I. Markovića, dolazilo zbog toga što su kotarski uredi, sudovi i državna odvjetništva određivali da li je neko krivično djelo zločin ili prijestup po odredbama Bosanskohercegovačkog, a ne Srpskog kaznenog zakona.⁵¹ Mada je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu uputila spomenuti dokument pukovnika Markovića potčinjenim organima, ostaje nejasno kako je bilo moguće težinu nekog krivičnog djela određivati po odredbama Srpskog krivičnog zakona kada znamo da su njegove opće odredbe, koje sadrže tu problematiku, na teritorij Bosne i Hercegovine proširene tek u aprilu 1921. godine. I dio ranije spomenutog plenarnog rješenja Vrhovnog suda u Sarajevu, od 13. jula 1919. godine, odnosio se i na ovu naredbu, te je detaljno obrazloženo u kojim je slučajevima oduzeta nadležnost redovnim i dodijeljena vojnim sudovima.⁵² Spomenuta Naredba Vrhovne komande na terenu nije postigla željeni učinak. Već u junu 1919. godine u jednom sedmičnom izvještaju upućenom ministru unutrašnjih djela Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu predlaže da se vojnim sudovima upućuju samo oni slučajevi u kojima bi se sudilo po vojnom zakonu, dok bi se slučajevi suđenja po građanskom kaznenom zakonu ponovo upućivali redovnim sudovima. U Zemaljskoj vladi ovakvo stajalište opravdavali su sa nekoliko činjenica. Sigurnosna situacija u Hercegovini ponovo je pogoršana, a uspostavljanju normalnih prilika smetao je nedostatak energičnog sudskog kažnjavanja. Naime, umjesto dotadašnjih prijekih sudova koji su u slučajevima razbojništava, ubista-

⁵⁰ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1919, *Obznana da se građanska lica stavljaju pod vojnu kaznenu sudsku vlast*, str. 85; ABiH, ZVBiH, sign. 3521/1919. prez.

⁵¹ ABiH, ZVBiH, sign. 5030/1919. prez.

⁵² ABiH, OSS, nesredena građa, 1/1919, Zemaljska vlada za BiH – svim sudovima, državnom nadodvjetništvu i državnim odvjetništvima, broj 119.149/III-2, 22. juli 1919. godine.

va, pljački, javnog nasilja i sličnih delikata mogli izricati smrtne kazne, uvedeni su vojni sudovi koji su smrtne kazne mogli izricati samo u izuzetnim prilikama. Pored toga, imenovanja vojnih isljednika sprovedena su sporo, a bilo je i malo vojnih sudova, jedan u Sarajevu, a drugi u Dubrovniku. Sve ovo utjecalo je i na brzinu i oštrinu djelovanja sudova.⁵³ Nadležnost vojnih sudova nad građanskim licima u navedenim slučajevima ukinuta je u oktobru 1919. godine.⁵⁴

Privremenom mjerom djelovala je država i prilikom štrajka željezničara koji je u aprilu 1920. godine paralizirao željeznički saobraćaj u cijelom Kraljevstvu SHS. Kako bi prisilili željezničare da se vrate na posao, donesena je Naredba o mobilizaciji željezničara, kojom su željezničari pozvani na dvomjesečnu vojnu vježbu.⁵⁵ Militarizacijom željeznica željezničari su stavljeni pod jurisdikciju vojnih sudova i vojnih kaznenih zakona. Primjenom mobilizacije i drugih represivnih mjera koje su je pratile željezničarski štrajk nakon dvije sedmice je okončan.⁵⁶

Spomenuti generalni štrajk željezničara doveo je do bliže saradnje između građanskih stranaka na vlasti, prije svega Radikalne i Demokratske stranke, s ciljem poduzimanja oštrijih mjera protiv radničkog pokreta, odnosno Komunističke partije Jugoslavije. Već u maju 1920. godine javljaju se ideje o donošenju jednog zakona koji bi bio uperen protiv radničkog pokreta, odnosno KPJ. U maju 1920. godine formi-

⁵³ ABiH, ZVBiH, sign. 5374/1919. prez.

⁵⁴ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1919, *Obznana da se ukida nadležnost vojnih kaznenih sudova nad građanskim licima*, str. 155.

⁵⁵ Jedna od mjera koje je Ministarski savjet Kraljevstva SHS poduzeo protiv generalnog štrajka željezničara bila je Naredba o mobilizaciji željezničara u kojoj se kaže: "Prema naređenju Ministra Vojnog i Mornarice F. Gj. Br. 117.048 od 17. aprila 1920. godine a u duhu Kraljevskog ukaza od 30. marta 1920. godine F. Gj. Br. 113.610 pozivaju se na dvomesečnu vježbu u vojsku svi željeznički službenici od navršene 21. do navršene 45. godine bez obzira na državljanstvo svoje s tim, da se na službu imaju javiti svojim službenim željezničkim jedinicama najdalje do 19. aprila 1920. godine u 12 časova radi vršenja željezničke službe, od kog vremena svaki ko se ne bude javio na službu podleži suđenju po vojnim zakonima". Već 20. aprila 1920. godine Naredba je pooštrena proširivanjem mobilizacije na sve željezničare od 18. do 55. godine, te su dostavljena uputstva o izvršenju mobilizacije. ABiH, ZVBiH, sign. 3243/1920. prez. i ZVBiH, sign. 3331/1919. prez.; Ahmed Hadžirović, *Štrajkovi radnika u Bosni i Hercegovini 1919-1920*. Sarajevo, *Prilozi*, Institut za istoriju, 1972, br. 8, 139-140.

⁵⁶ Državi je i u ovom slučaju na raspolaganju bio Srpski kazneni zakon i prema njegovom §96 bilo je moguće kazniti učesnike štrajka kaznom od jednog do 3 mjeseca zatvora, a pokretače sa 3 do 6 mjeseci. Režimu se očigledno žurilo da što prije uspostavi željeznički saobraćaj, ali i da se oštrim mjerama obračuna sa sve većom opasnošću koja je dolazila od sindikalnih i političkih organizacija radništva.

ran je i Ministarski savjet, koji su činili predstavnici Radikalne stranke, Demokratske stranke, Hrvatske zajednice i Slovenske ljudske stranke, a u svojoj deklaraciji taj kabinet je istakao i namjeru donošenja zakonske osnove koja bi predstavljala oruđe za gušenje svakog revolucionarnog pokreta. Projekt izrade ove zakonske osnove završen je brzo, što nije bio slučaj sa drugim zakonima, i već 2. jula 1920. godine Ministarskom savjetu dostavljen je *Projekt zakona o redu i radu*. Tim projektom bilo je predviđeno davanje ovlaštenja Ministarskom savjetu i njegovim organima kako bi mogli ugušiti pokrete koji bi ugrožavali postojeći društveni poredak, predviđena su sredstva, odnosno instrumenti za njeno provođenje i kazne za prekršitelje, a najobimnije su bile odredbe kojima je suspendirano pravo štrajka.⁵⁷ Usvajanje spomenutog projekta zakona u Privremenom narodnom predstavništvu spriječila je kriza vlasti u julu i augustu 1920. godine, a nakon konsolidacije odnosa između stranaka koje su učestvovala u vlasti nastavljene su aktivnosti s ciljem donošenja spomenutih mjera. Međutim, Ministarski savjet promijenio je pristup, pa je od Privremenog narodnog predstavništva zatražio široka ovlaštenja kako bi bez parlamenta mogao donositi uredbu sa zakonskom snagom.⁵⁸ Na ovaj način mogla je stupiti na snagu i *Uredba o redu i radu*, ali je i ovaj pokušaj propao. Razloge za nedavanje spomenutih ovlaštenja Ministarskom savjetu možemo pronaći u otporu koji je pružila radnička klasa, odnosno KPJ, organiziranjem niza protestnih zborova i manifestacija tokom septembra i oktobra 1920. godine, ali i zbog neslaganja unutar vladajuće koalicije.⁵⁹ Pojedini članovi svih stranaka koje su činile vladajuću koaliciju javno su iznosili svoje protivljenje davanju širokih ovlaštenja Ministarskom savjetu pri donošenju zakona, te se zbog toga pristupilo izmjenama njegovog prijedloga kako bi on, ipak, mogao biti usvojen. Novim prijedlogom umjesto jednog generalnog ovlaštenja Ministarski savjet je tražio ovlaštenje za donošenje samo onih uredbi koje bi bile taksativno navedene, a među njima je bila i *Uredba o redu i radu*. Međutim, i ovaj pokušaj da se ozakoni *Uredba o redu i radu* nije prošao u Privremenom narodnom predstavništvu.⁶⁰

Neuspjeh kod donošenja *Uredbe o redu i radu* doveo je Ministarski savjet u situaciju da ponovo u kritičnim momentima djeluje privremenim mjerama. Dobar rezultat KPJ na izborima za Ustavotvornu skupštinu i štrajk rudara u Bosni i Hercegovini krajem 1920. godine naveli su Ministarski savjet da donese nekoliko novih pri-

⁵⁷ Branislav Gligorijević, *Nastanak Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*. u: *Istorija XX veka, Zbornik radova*, Beograd, 1969, X, 248-250.

⁵⁸ Isto, 250-251.

⁵⁹ Isto, 251-252.

⁶⁰ Isto, 253-254.

vremenih mjera. Kao jedna od preventivnih mjera 15. decembra 1920. godine done-sena je *Uredba o postupanju u slučajevima nereda, štrajka i pobune na željeznica-ma u Kraljevini SHS*,⁶¹ a 24. decembra 1920. godine, nakon početka rudarskog štraj-ka u Bosni i Hercegovini, i *Uredba o postupanju u slučajevima nereda, štrajka i po-bune na rudnicima u Kraljevini SHS*.⁶² Spomenute uredbe omogućile su da ministar vojske u slučajevima pripremanja ili izbijanja nereda, štrajka i pobune na željeznica-ma i u rudnicima donese ukaz kojim bi željezničari i rudari bili mobilisani, odnosno pozvani na vojnu vježbu i time stavljeni pod jurisdikciju vojnih sudova i Vojnog ka-znenog zakona. Kulminaciju mjera poduzetih s ciljem gušenja štrajka rudara u Bo-sni i Hercegovini predstavljalo je donošenje tzv. *Obznane* 29. decembra 1920. go-dine.⁶³ Pod izgovorom da *rastrojni i reakcionarni elementi* pripremaju napad na dr-žavu, Ministarski savjet je do donošenja Ustava *Obznanom* zabranio svaku komuni-stičku i drugu rastrojnu propagandu, zabranio rad komunističkih organizacija, nare-dio zatvaranje njihovih *zborišta* i zabranio izdavanje komunističke štampe i drugih spisa koji bi remetili red i mir, hvalili nasilje, diktaturu ili revoluciju. Osobe koje bi pozivale na generalni štrajk trebale su biti odmah kažnjene sa mjesec dana zatvora. Zabranjena su sva štampana sredstva koja bi umanjivala značaj *Obznane*. *Obznana* je predviđala i oštro kažnjavanje prije svega izazivača nereda, uvela obavezu prijave oružja, te zabranila u Beogradu sve manifestacije *rastrojnog i uzbudljivog karakte-ra* dok zasjeda Ustavotvorna skupština. Naređivala je i protjerivanje stranaca iz zemlje, otpuštanje činovnika koji bi nastavili propagirati boljševizam i oduzimanje sti-pendija studentima komunistima.⁶⁴

Obznana je u suštini predstavljala jedan akt koji nije imao zakonske osnove, jer ga nije potpisao regent, niti je objavljen u *Službenim novinama*. Obavezivala je samo administrativnu, ali ne i sudsku vlast. Ipak, koristeći se *Obznanom* organi vlasti za-branili su rad KPJ i sindikalnih organizacija, zatvorili radničke domove i zaplijenili arhive, zabranili izlaženje partijske i sindikalne štampe, vršili hapšenja, zatvaranja, te organizirali suđenja članovima i simpatizerima KPJ, protjerivali ih iz zemlje ili u mjesto rođenja itd. Od ovih mjera jedno vrijeme bili su izuzeti samo poslanici KPJ

⁶¹ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1921, *Uredba o postupanju u slučajevima nereda, štrajka i pobune na željeznica-ma u Kraljevini*, str. 1.

⁶² Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1921, *Uredba o postupanju u slučajevima nereda, štrajka i pobune na rudnicima u Kraljevini*, str. 3.

⁶³ Zbornik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu, godina 1920, *Naređenje Ministarskog saveta o naročitim mjerama*, str. 343.

⁶⁴ Isto.

u Ustavotvornoj skupštini jer je njih štitio poslanički imunitet, ali su i oni pohapšeni nakon donošenja *Zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi* u augustu 1921. godine poništavanjem njihovih mandata.

I pored postojanja *Obznane*, Ministarski savjet nije prestajao raditi na donošenju jednog zakona koji je trebao biti usmjeren protiv radničkog pokreta i KPJ. Uporedo sa radom na donošenju Ustava Ministarski savjet je pripremao i jednu uredbu koja je trebala biti usmjerena protiv KPJ i koja je pooštravala mjere protiv ugrožavanja države. Rezultat dvomjesečnog rada komisije zadužene za izradu takve uredbe bila je *Uredba o zaštiti javnog poretka i države u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*. Ovom uredbom bila je predviđena zaštita ne samo društvenog i državnog poretka nego i državnih ustanova i činovnika, te stroge kazne za te prekršaje. Većina mjera u njoj direktno je bila uperena protiv radničkog pokreta (agitovanje i pripremanje revolucije, zabrana štrajka itd.), ali su bile predviđene i mjere za suzbijanje hajdučije i razbojništava.⁶⁵ Rasprave o *Uredbi* vođene su u Ustavotvornoj skupštini neposredno prije izglasavanja Ustava. Kako su se protiv njenog usvajanja izjasnili ne samo predstavnici opozicije nego i neki članovi vladajuće koalicije, Ministarski savjet je odustao od njenog donošenja jer je bilo došlo u pitanje izglasavanje Ustava.⁶⁶

Ipak, kako bi spriječili KPJ da izvuče korist iz donošenja Ustava, jer je *Obznana* važila do donošenja Ustava, vlada je umjesto spomenute *Uredbe* izmijenila odredbu o prijelaznim naređenjima Ustava kako bi produžila važnost *Obznane*. Izmijenjeni §130 Ustava glasio je: *Privremeni zakoni, uredbe, pravilnici i rešenja Ministarskog saveta i druga akta i odluke sa određenim rokom trajanja zakonskog značaja izdani u vremenu od 1. decembra do dana proglašenja ovog ustava važe i dalje kao zakon dok se ne izmene i ukinu*.⁶⁷ Izglasavanjem Ustava 28. juna 1921. godine sa ovako formuliranim §130 praktično je ozakonjena *Obznana*.

U međuvremenu, dok su trajale navedene aktivnosti, zbog pogoršane sigurnosne situacije u Bosni i Hercegovini, odnosno ponovne pojave razbojništava i haj-

⁶⁵ Branislav Gligorijević, *Nastanak Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*. u: *Istorija XX veka, Zbornik radova*, Beograd, 1969, X, 259.

⁶⁶ "Član komisije za izradu Uredbe, dr. Subotić, mesec dana kasnije sa žaljenjem je konstatovao: 'Došlo je u pitanje Ustav ili Uredba. Ustav je bio potrebniji i on je izglasan...a Uredba je propala'." Citirano prema: Branislav Gligorijević, *Nastanak Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*. u: *Istorija XX veka, Zbornik radova*, Beograd, 1969, X, 260-261.

⁶⁷ Isto, 261.

dučije, posebno u Hercegovini, ukazom je na prostor Bosne i Hercegovine proširen srpski *Zakon o javnoj bezbednosti* iz 1905. godine.⁶⁸

I nakon donošenja Vidovdanskog ustava vlada je nastavila da pokušava “progurati” svoju *Uredbu o zaštiti države*, a prilika za to ukazala se nakon atentata na ministra Draškovića. Atentat na Draškovića očigledno je bio onaj *psihološki momenat* koji je nedostajao ranije, a koji je tada omogućio Vladi da donese prilično oštar *Zakon o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*. Spomenuti zakon usvojen je u Skupštini 1. augusta 1921. godine i bio je mnogo oštrije od svih dotadašnjih prijedloga.⁶⁹

Dakle, iz navedenih činjenica vidljivo je da postojeća zakonodavstva, uključujući i zakone u Bosni i Hercegovini, nisu odgovarala novostvorenim okolnostima nastalim nakon ujedinjenja i stvaranja Kraljevstva SHS. Najviše problema stvarale su pojedine odredbe kaznenih zakona, te je nužna bila njihova hitna promjena. Ukoliko izuzmemo kratkotrajni period liberalizacije tokom novembra i decembra 1918. godine, organi vlasti, odnosno vladajući režim aktivno je i konstantno radio na izmjenama i prilagođavanju postojećih kaznenih zakona i donošenju mjera koje su bile usmjerene protiv stvarnih ili izmišljenih neprijatelja države, s ciljem omogućavanja kvalitetne zaštite države, zaštite njene vanjske i unutrašnje sigurnosti, te postojećeg društvenog poretka.

Glavno obilježje rada na kaznenopravnoj zaštiti države bilo je nedemokratsko djelovanje Ministarskog savjeta uredbama i naredbama i zaobilaznje parlamentarne procedure. Istovremeno je većina postupaka koji su poduzimani predstavljala pravnu improvizaciju, što je prilikom primjene zakonskih akata dovodilo do otežanog funkcioniranja državnih represivnih organa. Pored toga, poduzete mjere koje su trebale osigurati zaštitu države, tj. zaštitu njene vanjske i unutrašnje sigurnosti, te uspostavljeni društveni poredak istovremeno su na grub način dovodile u pitanje jednu od obaveza države u okvirima kaznenopravne zaštite – zaštitu sloboda i prava građanina ■

⁶⁸ Ukaz sa tekstom zakona objavljen je u *Službenim novinama* 25. aprila 1921. godine, a u *Zborniku zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu* 9. maja 1921. godine.

⁶⁹ Kako donošenje ovog zakona i njegova primjena izlazi iz zamišljenih okvira teme, o spomenutoj problematici pogledati: Branislav Gligorijević, *Nastanak Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi*. u: *Istorija XX veka, Zbornik radova*, Beograd, 1969, X, 247-282.

CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF THE STATE ON THE TERRITORY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM THE CREATION OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES UNTIL THE PASSING OF THE VIDOVDAN CONSTITUTION

Summary

Faced with a difficult foreign political position and dissatisfaction within its own borders, the ruling elite of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, from the very beginning attempted to secure a quality criminal and legal protection of the state. However, in this endeavour it met numerous problems some of which were of its own making. As the main features of the criminal and legal protection of the state in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, we can name the following: the non-existence of a constitution and of a unified criminal legislation, the existence of six legal regions, the avoidance of the parliamentary procedure and undemocratic actions of the Ministry council which passed regulations and orders. In each of the six legal regions criminal laws existed, but they protected the administrative, constitutional and territorial integrity of other states, and not of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. Because of this, the ruling regime actively and constantly worked on changing and adapting the existing laws and passing of measures which were directed against real or fictive enemies of the state, in order to provide a quality protection of the state, its foreign and interior security, and the existing social order. The largest step was the spreading of the legal power of the parts Serbian criminal law onto the rest of the Kingdom. This step solved a part of the problem because it enabled the punishing of perpetrators of political offences, i.e. offences against the state. However, at the same time problems occurred on the territory of Bosnia and Herzegovina because the system of the Serbian criminal law differed greatly from the existing criminal law of Bosnia and Herzegovina. The introduced innovations caused many misunderstandings and mistakes were made by everybody – the administrative apparatus, security services, the judiciary – involved in the process of sanctioning the cases of political offences. Beside this, the Ministry council occasionally passed other laws, regulations or orders which were supposed to secure the protection of the state and the battle against its real or fictive enemies, and the common feature of these legal acts was that they were mainly of a temporary nature and that they only presented an answer to certain events on the ground. Most of the actions of the ruling elite presented empty improvisations because their application often delayed and complicated the work of the repressive organs. Apart from this, the undertaken measures which were supposed to ensure the protection of the state, i.e. its for-

Enes S. Omerović, *Kaznenopravna zaštita države na tlu Bosne i Hercegovine od stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca do donošenja Vidovdanskog ustava*
Prilozi, 40, Sarajevo, 2011, str. 339-362.

eign and interior security, and the present social order, at the same time questioned one of the obligations of the state within the criminal and legal protection – the protection of freedom and rights of citizens ■